

Muzeul Satului

- *Prezentare generala* -

In 1936 lua fiinta la Bucuresti, in Parcul Herastrau, unul din primele muzee etnografice in aer liber din Romania si din lume: Muzeul Satului.

In anii `30, in Europa, existau doar doua muzee in aer liber: Muzeul Skansen din Stockholm (Suedia, 1891) si Muzeul Bigdo din Lillehamer (Norvegia). In tara noastra, la vremea respectiva, isi avea deschise portile, pentru public, Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Parcul "Hoia", de la Cluj, fondat in 1929 de catre profesorul Romulus Vuia.

In Romania, ideea crearii unui muzeu in aer liber se infiripa inca din cea de-a doua jumatate a secolului al XIX-lea. In 1867, Alexandru Odobescu, eminent om de cultura, propune prezentarea, in cadrul Expozitiei Universale de la Paris, intr-un pavilion special amenajat, a unor monumente de arhitectura populara. Ceva mai tarziu, savantul Alex Tzigara Samurcas avea sa preconizeze aducera in Muzeul Etnografic, de Arta Nationala, Arta Decorativa si Arta Industriala din Bucuresti, infiintat de el in 1906, a unor "gospodarii autentice si complete din toate regiunile mai insemnate locuite de romani". Proiectul sau se va concretiza prin expunerea, in 1909, in acest muzeu, a casei "Ceauru", adevarata bijuterie arhitectonica in lemn, din zona Gorj. Toate aceste initiative au constituit premisele intemeierii celor dintai muzee etnografice in aer liber de la noi: Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Parcul Hoia, de la Cluj, cu specific regional, si Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" din Bucuresti, cu caracter national.

Crearea Muzeului National al Satului "Dimitrie Gusti" este rodul unor cercetari intense si sustinute, teoretice si de teren, ca si a unor experimente muzeografice, de peste un deceniu, coordonate de profesorul Dimitrie Gusti, intemeietor al Scolii Sociologice din Bucuresti. Ca sef al catedrei de sociologie din cadrul Universitatii Bucuresti, Gusti organizeaza intre 1925-1935, cu specialisti din diverse domenii (sociologi, etnografi, folcloristi, geografi, statisticieni, medici) si cu studentii sai, campanii de cercetari monografice, cu caracter interdisciplinar, intr-un numar relativ mare de sate (Fundu Moldovei - jud. Suceava, Nereju - jud. Vrancea, Dragus - jud. Brasov, Dragomiresti - jud. Maramures, Clopotiva - jud. Hunedoara, Runcu - jud. Gorj , Rusetu - jud. Buzau etc.). La incheierea acestor campanii de teren se realizau expozitii, unele in chiar satele cercetate, altele in salile de seminarii ale Universitatii Bucuresti. Totodata, din initiativa profesorului Gusti si a colaboratorilor sai ,intre care H. H.Stahl, Mihai Pop, Traian Herseni, Anton Golopentia, Mircea Vulcanescu, Gh.Focsa, au fost organizate, cu obiecte aduse din teren, doua mari expozitii de interioare taranesti: la sediul Fundatiei Regale "Principele Carol"(1934) si in cadrul Pavilionului Regal din Parcul Carol (1935), ca un preludiu al viitorului muzeu in aer liber din Bucuresti.

Pe baza acestor experiente, a unei munci asidue de conceptie si a sprijinului moral si material al Fundatiei Regale "Principele Carol", din martie 1936, in numai doua luni, s-a putut cladi o opera muzeografica de exceptie: Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti". In acest scurt interval de timp, echipele de specialisti si studenti (aceiasi care participasera la campaniile de teren), conduse de profesorii D. Gusti si H.H. Stahl, au achizitionat din satele cercetate constructii taranesti (case, anexe gospodaresti, biserici, instalatii tehnice) si obiecte de interior (mobilier, ceramica, tesaturi, unelte etc.), considerate ca reprezentative pentru locurile lor de origine.

In coformitate cu criteriul autenticitatii, al respectarii traditiilor locale de constructie, in vigoare si astazi, la remontarea constructiilor in muzeu au lucrat, sub supravegherea atenta a specialistilor, in primul rand a lui Henry H. Stahl si Victor Ion Popa, mesteri adusi din satele de provenienta a monumentelor .

Deschiderea oficiala a Muzeului Satului a avut loc la 10 mai 1936, in prezenta regelui Carol al II-lea, iar pentru public, cu o saptamana mai tarziu, 17 mai 1936. In discursul inaugural, profesorul D. Gusti sublinia ca Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" este un muzeu original, care nu a fost creat dupa modelul muzeelor in aer liber existente la acea vreme in Europa, acestea fiind, dupa opinia lui, "prea etnografice" si "in mare masura romantice". Noul muzeu trebuia "sa placa nu numai ochiului, ci si sa infatiseze lucruri adevarate", el fiind, in viziunea sa " un muzeu sociologic al satului romanesc de azi" , "un sat-muzeu", sinteza a tuturor satelor din intreaga Romania. Totodata, dupa cum preciza Henry H. Stahl , muzeul urma sa-si exercite si functia de principal mijloc "... de actiune al pedagogiei sociale".

In etapa sa de inceput, respectiv intre 1936-1940, Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" dispunea de 6.5 ha de teren. Pe acest teren au fost amplasate 33 de complexe autentice, transferate din satele cercetate: case cu anexe gospodaresti, o biserica (din Dragomiresti, jud. Maramures), troite, instalatii tehnice, fantani si un scranciob. Dispunerea lor s-a facut dupa un plan elaborat de dramaturgul si scenograful V. I. Popa. Acest plan, care in buna masura este valabil si astazi, tinde sa reproduca harta Romaniei, prin gruparea monumentelor de arhitectura si de tehnica populara dupa criteriul vecinatatii geografice a localitatilor de provenienta, in sectoare reprezentand marile provincii istorice ale tarii.

Concepand Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" ca un muzeu sociologic, Gusti si colaboratorii sai au considerat ca misiunea acestuia era de a infatisa vizitatorilor realitatea, viata satului, asa cum era ea traita de taranul roman. De aceea, Gusti va aduce periodic, sa locuiasca, in casele din muzeu, familii de tarani din satele de origine a monumentelor, la inceput chiar pe fostii proprietari, ca in cazul casei de la Goicea Mica. Acesti "locuitori" au venit la Bucuresti cu tot ceea ce era necesar traiului, inclusiv cu pasari si animale. Gusti nu a prevazut insa urmarile acestei socializari: degradarea monumentelor si a obiectelor muzeale, prin utilizarea lor intensa, in conditiile in care, la vremea respectiva, nu existau tratamente corespunzatoare de conservare si restaurare a patrimoniului. Sub aceasta infatisare socializata, Muzeul Satului - sinteza a tot ceea ce era tipic pentru satul romanesc traditional - trebuia sa constituie „o adevarata scoala de cunoastere si de iubire a satului si taranului nostru". Misiunea muzeului era de a servi cunoasterii realitatilor satului, cu alte cuvinte informarii si educarii publicului. La acea vreme, aceste functii se concretizau aproape in exclusivitate prin formele clasice ale limbajului muzeal (expoziții, conferinte etc.).

In. 1940, ca urmare a inglobarii Basarabiei si Bucovinei si a unei parti a Tinutului Hertei si Bucovinei in Uniunea Sovietica, municipalitatea Bucurestiului a hotarat ca in unele gospodarii din muzeu sa fie gazduite familii de refugiati bucovineni si basarabeni. Faptul ca, ulterior, nu au putut fi gasite alte solutii, a facut ca acestia sa ramana in muzeu pana in 1948. .In aceste conditii , muzeul a fost pus in situatia de a nu-si mai putea continua activitatea, de a isi inchide portile. In plus, utilizarea improprie a monumentelor, prin locuirea lor, a dus la distrugerea unui numar insemnat de constructii. La capitolul pierderi trebuie mentionate si monumentele dezafectate in 1937 (sase mori de vant din Basarabia, o casa de macedoneni, o locuinta din Caliacra, o moara plutitoare si o cherhana), ca urmare a deschiderii santierului pentru ridicarea Palatului Elisabeta .

Anul 1948, cand Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" isi redeschide portile pentru public, iar la conducerea sa este numit Gheorghe Focsa, fost student al profesorului D. Gusti si membru al echipelor de monografisti, marcheaza inceputul unei a doua etape in evolutia institutiei. Prima sarcina pe care Gheorghe Focsa si-a asumat-o, la inceputul directoratului sau a fost de a-i

evacua pe locatarii care mai ramasesera in muzeu, pentru a preintampina procesul de degradare a patrimoniului. In acelasi timp, eforturile sale s-au indreptat si in directia dotarii muzeului cu o schema proprie de specialisti, inainte de razboi institutia avand ca angajat numai un administrator .

Dincolo de vicisitudinile proprii regimului comunist, prin care tara noastra a trecut si pe care muzeul le-a resimtit din plin, datorita capacitatii profesionale a directorului Gheorghe Focsa si a refuzului sau de a face concesii constrangerilor si presiunilor vechiului regim, Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" a reusit nu numai sa supravietuiasca, ci si sa inregistreze realizari importante.

Au fost fundamentate directiile de dezvoltare a muzeului, pe baza unor criterii multiple: istoric (reprezentarea habitatului traditional - si implicit a culturii populare - in dezvoltarea sa spatiala, intre secolele XVII-XX), social (astazi discutabil, datorita modului in care a fost abordat, preconizandu-se ca expozitia sa reflecte si situatia taranului exploatat), geografic (gruparea monumentelor pe provincii istorice), economic (tipologia gospodariei in functie de ocupatii si mestesuguri), artistic (prezenta esteticului ca valoare implicita sau explicita), al autenticitatii si tipicitatii.

Pe baza acestor criterii, care au dus implicit si la efectuarea unor campanii sistematice de cercetare si de achizitii, si prin eliminarea componentei sociologice, a prezentei taranului, alaturi de exponatele - obiecte, expozitia in aer liber isi schimba profilul, transformandu-se din "rezervatie sociologica", in muzeu etnografic.

Prin expozitia sa de arhitectura si tehnica populara, si implicit, prin inventarul specific de obiecte etnografice, precum si prin noua conceptie muzeografica de organizare, muzeul reuseste sa prezinte publicului, intr-un mod mai sistematic decat in trecut, imaginea unui sat - sinteza al Romaniei, in originalitatea, reprezentivitatea, unitatea si diversitatea sa. Totodata, respectarea si aplicarea cu consecventa a principiului unitatii in diversitate, a permis sa fie surprinse si diferentierile de ordin etnic precum si interferentele dintre cultura populara romaneasca si cea a minoritatilor nationale, in muzeu fiind transferate o gospodarie de secui din Bancu, jud.Harghita, si o alta de lipoveni din Jurilovca, jud.Tulcea.

Elaborarea unor noi strategii de dezvoltare a patrimoniului, coroborata cu necesitatea maririi spatiului de expunere a muzeului, a dus la extinderea suprafetei destinata prezentarii monumentelor, de la 6.5 ha, cat detinea in 1936, la 6.9ha, la cresterea si diversificarea colectiilor. Patrimoniul din expozitia in aer liber se imbogateste, ajungand la un numar de 62 de complexe de arhitectura populara (fata de cele 33 din 1936), cu 223 de constructii (40 de case, 165 de anexe gospodaresti, 3 biserici, 15 instalatii tehnice si ateliere mestesugaresti), insumand un inventar de 17.000 obiecte. Intre monumentele achizitionate din teren se numara gospodarii si case din zonele Suceava, Vaslui, Valcea, Constanta, Alba, Hunedoara, Maramures etc.

Alte obiective, pe care specialistii muzeului si le-au asumat in aceasta perioada, au vizat diversificarea activitatilor institutiei, valorificarea stiintifica a patrimoniului si a rezultatelor cercetarilor (de teren si in colectii), precum si a experimentelor muzeografice, concretizata prin editarea unor publicatii cu caracter periodic (Anuarul Muzeului Satului, Studii si Cercetari etc.), ca si cea cultural - formativa, axata pe dialogul cu diferite categorii de vizitatori (expozitii temporare, spectacole si festivaluri folclorice, prezentari de costume traditionale, cenacluri, cataloage, pliante, ghiduri, carti postale, diapozitive etc.). Imbatranirea monumentelor, problemele de conservare si restaurare, rezultate din atacurile microbiene si degradarile naturale inerente, au determinat constituirea unui serviciu specializat in tratarea bunurilor de patrimoniu: "Laboratorul de conservare-restaurare". In anul 1978, Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" fuzioneaza cu

Muzeul de Artă Populară al R.S.R., sub titulatură de Muzeul Național al Satului "Dimitrie Gusti" și de Artă Populară. El va funcționa ca atare până în martie 1990.

În perioada de până la Revoluția din 1989, muzeul a fost de mai multe ori amenințat cu strămutarea pe un alt amplasament, în afara Bucureștiului, pe locul său fiind preconizată extinderea zonei rezidențiale a conducerii comuniste. El scapă de acest dezastru, dar, la fel ca toate celelalte muzee, va avea de suportat, în special la finele celui de al 8-lea deceniu, consecințele nefaste ale lipsei de fonduri pentru cercetare, achiziții și restaurări de monumente, și ale aplicării politicii de "autofinanțare". În pofida acestor condiții vitrege, specialiștii muzeului au reușit să găsească "linii" de finanțare din contractele de cercetare etnografică realizate în parteneriat cu diverse instituții: Institutul Județean de Proiectare Prahova (tema "Arhitectura pe terenuri în pantă"), Institutul de Proiectare Timiș (tema "Valorificarea mesetugurilor tradiționale românești în vederea exploatării resurselor locale și a dezvoltării industriei mici"), Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice (tema: Arhitectura tradițională de cult și civilă") etc.

Odată cu Revoluția din decembrie 1989, Muzeul Național al Satului "Dimitrie Gusti" își recapătă individualitatea, prin separarea de muzeul cu care fuzionase, actualul Muzeu al Tărâmului Român. Sunt regândite, și reconfigurate toate activitățile muzeului. În acest sens, a fost elaborat un program sistematic de priorități legate atât de dezvoltarea patrimoniului și acoperirea unor segmente tematice nereprezentate în expoziția permanentă în aer liber și în colecții cât și de o nouă orientare și fundamentare a cercetării, care să asigure o bază științifică tuturor celorlalte activități ale muzeului, de inițierea și aplicarea unor proiecte coerente de pedagogie muzeală și a unor forme interactive de comunicare cu publicul.

Exigentele impuse de revigorarea imaginii muzeului și de redarea unor aspecte neilustrate în expoziția permanentă ca și imposibilitatea dezvoltării acesteia în spațial existent, au stat la baza solicitărilor muzeului de obținere, din partea municipalității, a terenului situat între Arcul de Triumf și Palatul Elisabeta, teren aflat în prezent în curs de amenajare. În vederea organizării lui expozițională a fost elaborat un plan tematic și au fost transferate din teren primele monumente. Aceste monumente, alături de alte construcții, în curs de achiziționare, vor permite amenajarea pe acest nou teren, de 2.85 ha, a unui centru civic de sat și a "aleii" minorităților, ce va întregi patrimoniul de acest gen ilustrat în sectorul vechi al muzeului. Totodată, în acest nou sector se vor realiza spații pentru activitățile cu publicul și pentru recreerea activă a acestuia.

Campaniile de cercetare și achiziții din ultimii ani au dus la creșterea patrimoniului din expoziția în aer liber și din colecții. În prezent, expoziția permanentă cuprinde 121 de complexe distincte, totalizând 338 de monumente, iar patrimoniul mobil însumează 53828 obiecte. Aceasta a însemnat nu numai o creștere a patrimoniului, ci și o diversificare a lui. Între monumentele recent transferate în muzeu, respectiv la începutul anului 2003, se afla biserica din Timișeni (jud. Gorj): monument de o deosebită valoare pentru arhitectura rurală religioasă veche (1773) și pentru arta execuției picturii.

Pe lângă patrimoniul din expoziția în aer liber și din colecții, muzeu deține și un bogat fond documentar de o inestimabilă valoare istorico-etnografică. Acest fond este alcătuit din colecții de manuscrise, studii, schițe, desene, relevée, planșe, clisee pe sticlă, filme, negative alb-negru și color, fotografii, ce provin atât din cercetările pe teren ale echipelor de monografiști care au contribuit la fondarea Muzeului Satului cât și din investigațiile ulterioare.. Între cele mai importante colecții de astfel de documente se numără cele datorate lui D. Gusti, L. Apolzan, Gh. Focsa, R. Vuia, arh. Fl. Stanculescu, arh. A. Gheorghiu etc. Pentru toate acestea - patrimoniu de monumente, colecții de obiecte și fonduri documentare - muzeul aplică un sistem modern de evidență științifică.

O cladire moderna , multifunctionala, inaugurata in luna noiembrie 2002, a constituit solutia pentru rezolvarea ,in mod corespunzator, a problemei spatiilor destinate adapostirii colectiilor de obiecte de patrimoniu, a bibliotecii, a fondurilor documentare, si desfasurarii activitatilor specifice muzeului. Au fost create spatii, cu dotari moderne, pentru laboratoarele de conservare-restaurare si sunt in curs de amenajare si cele pentru activitatile cultural-formative: expozitii tematice si diverse forme de "animare" a patrimoniului sau de utilizare a tezaurilor vii ale satului romanesc.

Cerintele actuale legate de dezvoltarea colectiilor, de acoperirea unor segmente patrimoniale insuficient sau nesistematic tratate, de problemele create de schimbarile ce au loc in societatea rurala contemporana, de necesitatea investigarii traditiilor din perspectiva unei abordari identitare, de stabilire a asemanarilor si diferentelor la nivel regional, national, european ca si al zonelor de coabitare etnica, interconfesionala etc., au impus noi directii in cercetare si au dus la reevaluarea obiectivelor etnologiei de urgenta. De aici, programele de cercetare consacrate studiului minoritatilor nationale, al relatiilor interetnice din zonele in care comunitatile rurale romanesti coabiteaza cu alte etnii (in cadrul arealului tarii si inafara lui), al spatiilor de interculturalitate etc. Un numar insemnat de proiecte de cercetare s-au finalizat sau sunt in curs de desfasurare in cadrul unor parteneriate cu Ministerului Educatiei si Cercetarii, cu Ministerul Culturii si Cultelor etc. In continuarea publicatiilor stiintifice, dinainte de 1990, Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" editeaza un nou periodic, cu caracter anual: Ethnos. Activitatea editoriala a muzeului, pe linie stiintifica, s-a indreptat si in directia publicarii unor carti de specialitate, precum volumul "De la fibra la covor", realizat cu finantare de la Ministerul Cercetarii si Fundatia Culturala Romana.

Programele de pedagogie muzeala si toate activitatile cu publicul certifica implinirea si exercitarea vocatiei Muzeului Satului de "museum vivum", de muzeu ce valorifica intr-o maniera vie si dinamica tot ceea ce este autentic si reprezentativ in cultura noastra populara. Intrate in traditia muzeului, Targul mesterilor populari, Tabara de creatie "Vara pe ulita", Festivalul obiceiurilor de iarna "Florile dalbe", Zilele zonelor etnografice etc. atrag un numar mare de vizitatori si contribuie, cu fiecare an, la cresterea randurilor publicului de muzeu, al publicului Muzeului Satului. Printr-o diversitate de publicatii, difuzate prin libraria muzeului: ghiduri, pliante, albume, carti postale, diapozitive, CD-uri, casete video si audio etc., publicul este invitat sa descopere muzeul si valorile sale si, implicit, pe cele ale creatiei populare, sa le cunoasca si sa le pretuiasca. Obiectele de arta populara, creatii ale mesterilor contemporani, puse la dispozitia vizitatorilor prin magazinul muzeului, au nu numai semnificatia de obiecte-amintiri, ci si rolul de a contribui la educarea publicului pe linia bunului gust, a discernerii valorilor, de non-valori, a ceea ce este autentic de ceea ce este kitsch.

Mai putin prezent inainte de 1989 in viata stiintifica si muzeala internationala, Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" a reusit, in ultimii treisprezece ani, sa fie un partener activ in relatia cu diferite institutii cu vocatie similara cu a sa, din Europa si din alte colturi ale lumii. Dovada o constituie atat prezenta specialistilor straini la colocviile cu caracter international organizate de Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" sub genericul "Satul european azi", la sesiunile Asociatiei Muzeelor in Aer Liber , cat si participarea cercetatorilor si muzeografilor institutiei la manifestarile stiintifice realizate de institutiile de profil din alte tari, ca si colaborarile pe linie de cercetare cu diferiti parteneri europeni (Misiunea Patrimoniului Etnologic din Ministerul Culturii din Franta, Muzeul National de Arte si Traditii Populare din Paris, Ecomuzeul Grandes Landes din Sabres - Franta, Muzeul Szolnok din Ungaria etc.). Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" este inclus si intr-o serie de parteneriate promovate de Consiliul Europei ,atat pe linie de cercetare cat si de valorificare a patrimoniului material si imaterial al culturii populare. Totodata, muzeul este o prezenta vie in multe tari ale lumii prin expozitiile pe care le organizeaza la invitatie unor muzee sau pe care le deschide la centrele culturale romanesti din strainatate. Printre cele mai recente expozitii, cu un puternic impact la public, se numara "Arta lemnului in Romania", deschisa la Centrul Roman de Cultura si Cercetare de la Venetia, "Zestrea", realizata in colaborare cu Centrul

Cultural Roman de la Paris. Pe de alta parte, Festivalul international "Hora", organizat odata la doi ani, la sediul muzeului, se bucura de participarea unui numar mare de formatii folclorice de copii si de tineret din tara si strainatate.

De asemenea, nu putem trece cu vederea nici faptul ca, de-a lungul anilor, Muzeul National al Satului "Dimitrie Gusti" a acordat sprijin pentru organizarea unor noi muzee si sectii de etnografie din tara (Sectia de etnografie a Muzeului din Alexandria, a Muzeului Unirii din Alba Iulia etc.). El a avut un rol fundamental si in dezvoltarea retelei muzeelor in aer liber din Romania precum si in realizarea primului muzeu de acelasi profil din Republica Moldova (Chisinau).

Din pacate, istoria recenta a muzeului a inregistrat si doua evenimente dramatice: incendiile din 5 septembrie 1997 (sectorul Transilvania) si 20 februarie 2002 (sectorul Moldova si Dobrogea), care au afectat o serie de monumente si obiecte de inventar aferente. Prin eforturile intregului colectiv al muzeului, prin sprijinul unor muzee din tara si prin sustinerea financiara a Ministerului Culturii si Cultelor precum si a unor sponsori, lucrarile de restaurare, efectuate la constructiile care au avut de suferit de pe urma dezastrului, au fost finalizate intr-un termen relativ scurt, iar parte dintre monumente au fost redade circuitului de vizitare. Recentele schimbari in structura organizatorica a Muzeului Satului, prin crearea unor noi directii si compartimente, asigura un echilibru intre toate activitatile institutiei si o eficientizare a acestora.